

Az együttélés hétköznapijai

Antropológiai Műhely 1. Csíkszereda 1993.

A tízéves múltra visszatekintő csíkszeredai *Kommunikációs Antropológia Munkacsoport* a nyolcvanas évek végére működésének körülményeivel, társadalomtudományi profiljával és metodikájával egyaránt magára vonta a figyelmet. A romániai diktatúra legkeményebb időszakában úgy biztosította intézményi függetlenségét, hogy nem intézményesült: magánemberek alig formális, informális vagy éppen illegális kapcsolatrendszereként vállalkozott arra, hogy kizárólag a tudományosság szempontjait képviselve dokumentálja azt a valóságot, amelynek részese. A lehetséges társadalomtudományi megközelítések közül - erényt kovácsolva a szükségből - az antropológiai választotta, amely nem igényel pénzt, apparátust és infrastruktúrát, „csak” a vizsgálandó közegben való élest; amelynek legfontosabb módszere a megfigyelés és a kommunikáció, empirikus anyaga pedig a látható, kézzel tapintható társadalmi valóság. Az antropológiai kutatások *itt és most* érvényességéből következően a tanulmányokban nem volt helyük sem az ideológiai értelmezéseknek, sem a tudományos spekulációknak. Az olvasó megtudhatta, hogy mit firkálnak a gyerekek a padra, mit kezdenek egy telefonkagylóval és az iskolai egyenruhával, mitől függ, hogy reggelente felveszi-e őket a busz, milyen tárgyak vannak otthonukban, zsebükben és táskájukban és milyen szerkezetű térben és időben élnek a különböző közösségek. A tárgyi világot elrendező erővonalak csak itt-ott kandikáltak ki a jelenben eligazító évszázados jövendölések, egy-egy román szó, a buszsofőrök kiszámíthatatlan hangulata, a telefonálót fontos emberré avató telefonkagyló és a mindennapi uzsonna csomagolására szolgáló kávézacskó mögül.

Három tanulmánykötet után (1987: *Néphagyományok új környezetben*; 1989: „*Hát ide figyelj, édes fiam...*”; 1993: *Kapcsolat, környezet, közösség*) és egy negyedévi periodikum, az *Atmenetek* mellett immár egy belső kiadványban: az *Antropológiai Műhelyben* is találkozhat az olvasó a csíkszeredaiak tanulmányaival. Az 1990 óta hivatalosan is bejegyzett munkacsoport legújabb tanulmányai már nemzetközi programok részeként vagy különböző intézmények támogatásával készültek. Az igazi változás azonban tartalmi: maguk a hatalmi-politikai viszonyok által meghatározott interetnikus kapcsolatok váltak az elemzések tárgyává.

Az *Antropológiai Műhely* első száma a román-magyaregyüttélés hétköznapijairól szóló legújabb tanulmányokat tartalmazza. Bíró A. Zoltán és Gagy József történetileg tekintik át a kapcsolatok -a „találkozások” - alakulását Csíkszeredában, a kezdetektől napjainkig. A korszakhatárokat részben az impérium-változások jelölték ki (1918, 1940 és 1944), részben a hatalomgyakorlás módjának változásai. Az egyes korszakokról és a másik népről alkotott képeket, az interetnikus kapcsolatokban követett magatartásmintákat a mindenkor központi hatalom politikai szocializációs törekvései, az adott társadalmi viszonyok és a helyi közösségi normák egyaránt alakították. A szerzők azt mutatják be, hogy a két, etnikai és kulturális szempontból egyaránt elkülönülő - de magukat alapvetően egymáshoz képest meghatározó „világ” érintkezési modelljei hogyan változtak a makro- és mikrofolyamatok függvényében. Bíró A. Zoltán és Bodó Julianna egy-egy esettanulmány segítségével írja le, hogyan működnek két magyar közösségben a kizárási és a bekebelezési technikák az odakerült idegenekkel szemben.

Gagy József egyrészt azokat a közösségi stratégiákat elemzi, amelyekkel a „rég román világban” próbálta meg kezelni egy székelyföldi falu a „kulturmissziót” teljesítő román iskolaigazgató személyét és tevékenységét, illetve azt, hogy az igazgató hogyan egyensúlyozott a hatalom és a falu elvárásai között. Végül Oláh Sándor a többségi magyarság cigányképét és a cigányoknak a helyi társadalomban betöltött szerepét vizsgálja egy másik székelyföldi faluban.

Az *Antropológiai Műhely* első száma ismét azt bizonyítja, hogy a kommunikációs antropológia különösen alkalmas térségünk viszonyainak lokális szintű vizsgálatára. Olvasmányos tanulmányaiból meggyőző és árnyalt kép rajzolódik ki a közösségek több szempontból is a szimmetrikusan interetnikus térben való működéséről: a rájuk nehezedő nagypolitika súlya alatt formálódó túlélési stratégiáikról és önvédelmi technikáikról, a „mi” és az „ők” kategóriáinak szüntelen és kényszerű újrafogalmazásáról. Jó lenne, ha a szélesebb nyilvánosság elé is eljutna ez a csak szűk körben hozzáférhető, kis példányszámú belső kiadvány.

Szabó Ildikó

Radó Péter: Asszimiláció és nyelvhasználat. (Nemzeti kisebbségek Magyarországon.) Budapest 1992. Citoyen Kiadó

A füzet a Magyarországon élő nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos legfontosabb problémával, előrehaladott asszimilációjukkal foglalkozik. Vázlatos áttekintést nyújt az utóbbi évek nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos kutatásairól, s azok eredményeit megkísérli egy az asszimilációs folyamatokra vonatkozó modell segítségével egységes keretben értelmezni.

Az első részben a szerző az asszimiláció szociálpszichológiai értelmezésére tesz kísérletet. Újszerű megközelítéssel azt a kisebbségi közösségek csoportszerveződésének elégtelenségével magyarázza. Olyan interpretációs keretet kínál, mely szándéka szerint alkalmas a beolvadás folyamata legkülönbözőbb dimenzióinak, a nyelvvesztésnek, az anyagi és szellemi akkulturációnak és az azonosságtudat meggyengülésének az összekapcsolására.

A továbbiakban a szerző arra keresi a választ, hogy mi az, ami a kisebbségi közösségek - mint társadalmi nagycsoportok - számára lehetővé teszi, hogy ellenálljanak a legkülönbözőbb asszimilációs hatásoknak. E „csoporttulajdonságok” összességét a szerző a nemzeti kisebbségi közösségek vitalitásának nevezi, Giles, Bourhis és Taylor erre vonatkozó taxonómiai modellje alapján a tanulmány népszámlálási adatokkal bőszégesen dokumentálva-szól a nagyobb magyarországi kisebbségi csoportok gazdasági, szociális, szocio-históriai és nyelvi státusáról, legfontosabb demográfiai jellemzőiről, valamint az ország különböző intézményeiben élvezett támogatottságáról. Mindeme változók figyelembevételével Radó Péter megállapítja, hogy a hazai nemzeti kisebbségek körében egyre erősebb asszimilációs tendenciák mögött e kisebbségi csoportok igen gyenge vitalitása áll.

A tanulmány második felében a kisebbségi nyelvhasználattal kapcsolatos problémák áttekintése után a szerző - jórészt saját empirikus nyelvszociológiai vizsgálatai alapján - részletesen elemzi a nyelvhasználat különböző szféráival kapcsolatos adatokat. Szól a

nyelvtudással, a nyilvános lakóhelyi és intézményi nyelvhasználattal, a munkahelyi és egyházi nyelvhasználattal, az irodalmi és a tömegkommunikációs fogyasztással, valamint az iskolai és családi nyelvhasználattal kapcsolatos problémákról. Összegzőképpen a tanulmány a diglossziával mint a nemzeti kisebbségek nyelvi státusát leértékelő nyelvhasználati problémával foglalkozik.

Szabó Péter

Eugen Bárkány-Ludovít Dojč: Židovské náboženské obce na Slovensku (Zsidó hitközségek Szlovákiában). Bratislava, Vydavateľstvo VESNA 1991, 438.

Hézagpótló a szlovákiai zsidóság múltja, művelődéstörténete iránt érdeklődők számára nélkülözhetetlen művet szeretnénk az olvasó figyelmébe ajánlani; a könyv jelentős hozzájárulás a téma korántsem szegényes szakirodalmának további gazdagításához.

Bárkány Jenő, a szlovákiai (felvidéki) zsidó múlt emlékeinek fáradhatatlan kutatója és Ludovít Dojč egy olyan, terjedelmében, jellegében és adatgazdagságában is enciklopédikus kötetet adtak a kezünkbe, melynek révén figyelemre méltóan pontos és részletes képet kapunk a régióban élt zsidóság történelméről és építészeti kultúrájáról, miközben egyéb művelődéstörténeti összefüggések is feltárulnak előttünk. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a rendkívül gazdag zsidó kultúrának csak a romjai, törmelékei maradtak meg, s bár állításuk vitathatatlan - és tragikus - igazságot fejez ki, feltétlenül meg kell jegyeznünk: a töredékesen fennmaradt emlékek is impozáns és beszédes együttest alkotnak. Az építészeti, tárgyi, írásos és egyéb emlékek jelentős része nyomtalanul elpusztult, sok mindennek a megléte azonban dokumentálható, fényképek, rajzok, festmények, leírások segítségével felidézhető, s a szerzőpáros valóban mindent elkövet annak érdekében, hogy „hiányos, torzószerű” összeírásuk sokkal több legyen annál, mint amit ez a szerénykedő, esetünkben szinte semmitmondó főnév takar. Pozsonytól Zemplénig végighaladva a tizenkét tájegységre felosztott Szlovákián ámulatunk nőttön nő: a valaha- évszázadokon át - itt élt zsidóság olyan sokrétű kulturális örökséget hagyott ránk, amelyet patetikus túlzás nélkül nevezhetünk kiemelkedő történelmi teljesítménynek. Mint köztudott, az örökség java részét elpusztították, veszni hagyták; kevésbé közismert azonban, hogy a fennmaradt töredék is rendkívüli értékű kultúrkinccset képvisel. A temetők, a zsinagógák és egyéb építmények állapotát látva azt kell mondanunk, hogy ez a kincs ma sem örvend „túlzott” megbecsülésnek - igaz, ez nem csupán a zsidó múlt emlékeiről mondható el; s az is igaz, hogy örvendetes kivételek is akadnak.

A zsidóság jelenléte egy évezreden át folyamatosan dokumentálható, de az 5. században erre járt zsidó kereskedőkről is van tudomásunk, s valószínűsíteni lehet, hogy e hányatott sorsú nép képviselői már a 2. század hetvenes-nyolcvanas éveiben megjelentek Trencsén környékén, Marcus Aurelius légióinak kísérőiként. Lélekszámuk, gazdasági majd társadalmi súlyuk az évszázadok folyamán az üldöztetések, diszkriminatív rendelkezések, a kirekesztettség ellenére is rendkívüli mértékben megnőtt, miként azt a könyv tényei és adatai meggyőzően bizonyítják. A szerzők csaknem kétszáz egykori szlovákiai hitközség múltját elevenítik fel; a zsidóság

életében fontos szerepet játszó pozsonyi, szenici, dunaszerdahelyi, komáromi, nyitrai, losonci stb. közösségek története mellett számos kisebb-nagyobb falu hitközségének a történetébe is bepillantunk: megtudjuk, mikortól lehet zsidó jelenlétről beszélni (több esetben azt is, kik voltak az első betelepülők), kik voltak a szóban forgó közösség jelentős személyiségei, milyen eredmények születtek az oktatásügy, a tudományok, a művészet területén. Alapvető hangsúlyt kap a fennmaradt és elpusztult építészeti emlékek bemutatása, különös tekintettel a két leggyakoribb és legjellegzetesebb objektumra, a zsinagógára és a temetőre. A könyv adatgazdagsága már-már zavarba ejtő, szerencsénkre azonban a szerzők mindenkor figyelmet fordítanak a tágabb történelmi összefüggések megvilágítására, a politikai társadalmi, közjogi és gazdasági viszonyok érzékeltetésére, tehát a kevésbé tájékozott olvasó sem érzi úgy, hogy iránytű nélkül hanyódik a „tények tengerén”.

Csak a legnagyobb elismerés hangján szólhatunk a kötet példamutatóan gazdag illusztrációs anyagáról: jószerivel nem találunk olyan községet, amelynek zsidó építészeti emlékeit legalább egy-két fénykép vagy rajz, alaprajz ne szemléltetné, ami azért is fontos, mert számos építményt már csak a korabeli ábrázolás - esetleg a későbbi rekonstrukció - segítségével tudunk magunk elé képzelni.

A par excellence tudományos munkát olvasva kissé zavaróan hatnak a meglehetősen gyakori érzelmi felhangok, amelyek természetesen mit sem vonnak le a könyv értékéből, s jogosultságuk sem vitatható. Bárkány Jenő és Ludovít Dojč műve az enyészettel és a feledéssel perel: hinni szeretnénk, hogy nem hiába.

G. Kovács László

Antal G. László: A magyar nemzetiség helyzete Romániában (Situația minorităților etnice maghiare în România) A.C.H.R. Odorheiu Secuiesc 1993. 55.

Antal G. László tanulmánya eredetileg a római Katolikus Szemle 1988. évi 2. számában, illetve a Limes 1989. évi 1. számában látott napvilágot, s az 1980-as években hozzáférhető adatok alapján ad elemző képet a romániai magyarság utóbbi évtizedekben kialakult életkörülményeiről. A szerző áttekinti az 1944 utáni történelmi helyzetváltozásokat, s elsősorban „száraz adatszerűséggel” ismerteti a nemzetiségi intézményhálózat csonkítását, felszámolását, a települési egységek megbontását, a társadalmi lesüllyesztés lépéseit, az anyanyelv használatának visszaszorítását az oktatásban és a közéletben, s természetesen a kisebbségi egyházak elnyomását.

A mű nagyobbik felét alkotják a szisztematikus adatok. Így táblázatokat közöl Erdély népének 1948 utáni etnikai és anyanyelvi megoszlásáról, külön a magyar népesség fejlődésének dinamikájáról, a megyék s nyolc nagyváros viszonyairól. (A szerző számítása szerint 1988-ban 2,1 millió lehetett a romániai magyarság lélekszáma.) Tartalmaz vallási és foglalkozási táblázatokat, a magyar egyházakról egy adatszerű leírást is. Külön értéke a munkának a terjedelmes irodalom, illetve forrásjegyzék, ami a romániai és magyarországi (gyakran úgynevezett szamizdat) anyagok mellett a nemzetközi irodalom, illetve a nemzetközi szervezetek főbb állásfoglalását is tartalmazza.

Az érdeklődő román olvasó számára a szolid tárgyyszerűség, higgadtság bizonyára megkönnyíti a kényes kérdésekben való ismeretszerzést és egyben az állásfoglalást.

Szász Zoltán

Südosteuropa Zeitschrift für Gegenwartsforschung (42) 2. 1993.

A müncheni Südost-Institut folyóiratának e tematikus száma két balkáni állammal foglalkozik: Macedóniával (Jens Reuter: Politik und Wirtschaft in Makedonien) és Bulgáriával (Sabine Riedel: Die türkische Minderheit im parlamentarischen System Bulgariens).

Jens Reuter tanulmánya - miközben a fiatal állam esélyeit latolgatja - címszavakban áttekinti annak kialakulási állomásait is. Kiindulásként a „macedón-kérdés” történelmi hátterét vázolja föl. De keresztmetszetét adja a volt jugoszláv tagköztársaság geopolitikai, etnikai, gazdasági problémáinak is, mindannak, ami behatárolja az ország mozgásterét. A 25 713 km területű államot „négy farkas” (Szerbia, Albánia, Bulgária, Görögország) veszélyezteti. A szomszédok mindegyike föl tud mutatni történelmi jogokat területi igényeinek alátámasztására, de ez egyelőre kiegyenlítettnek látszó erőviszonyok sikeresen óvják az ország szuverenitását. Az állam össznépességének 64,6%-a macedón, 21%-a albán, de területén él 97 ezer török, 55 ezer cigány, 44 ezer szerb, 48 ezer muszlimán. Ugyanakkor a macedón nemzet 74,8%-a él Macedóniában (1,3 millió), 12,5%-a Bulgáriában (Pirin-Macedónia), 8,5%-a Görögországban (Égei-Macedónia) stb. Az etnikai keveredés tehát óriási, ami a kisebbségi kérdés folyamatos napirenden-tartását eredményezi, feszültséget keltve ezzel a térség külpolitikájában és ingataggá téve az egyes államok belpolitikai stabilitását. Az ország egyelőre küzd a teljes nemzetközi elismerésért, amit (például az EK részéről) Görögország tiltakozása akadályoz meg (úgymond nemzeti jelképeinek kisajátítása miatt). Ugyanakkor egy másik „szomszéd” (Bulgária) elsőként ismerte el az önálló macedón államiságot. Ha sikerül is rendezni a nemzetközi elismerés bonyodalmaival, megoldásra váró probléma marad éppen elég: például a külföldi segítség nélkül összeomló gazdaság, a legnagyobb lélekszámú kisebbség, az albánok megtartása, a macedón határoktól nem messze zajló háború veszélyeit már nem is említve.

A másik tanulmány témája Bulgária, pontosabban a bulgáriai török kisebbség beilleszkedése az ország új parlamenti rendszerébe. Sabine Riedel azt a folyamatot próbálja végigkísérni (és egyben elemezni), amelynek során a török kisebbség az 1984-1985-ös erőszakos asszimilációtól a bolgár parlament harmadik legerősebb tényezőjévé válásáig eljutott. A kutató a bolgár és német napi- és szaksajtót is felhasználva követi nyomon a bulgáriai törökök politikai képviseletét felvállaló Mozgalom a Jogokért és a Szabadságért elnevezésű szervezet politikai szerepkörének változásait. A kérdés tárgyalását az 1984-1985-ös zsvikovi „újjjászületési folyamat” és káros következményei (például a tömeges kivándorlás Törökországba, halálos áldozatokat is követelő tiltakozási hullám, nemzetközi fórumok felszólításai stb.) bemutatásával kezdi. Ezt a szakaszt a BKP KB 1989. december 29-i határozata zárja, mely dönt a nemzetiségek jogainak biztosításáról. A továbbiakban a tanulmány az első szabad választások után kialakult helyzetet elemzi. A kétfordulós parlamenti választások (1990. június 10.) eredményeként

a Mozgalom a Jogokért és a Szabadságért a harmadik helyen végzett: a négyszáz mandátumból huszonhárom a szervezeté. Az örvendetesen meginduló integrálódási folyamatot azonban heves bolgár ellenzés kíséri (például „Razgradi Bolgár Köztársaság”), és közben maga a Mozgalom is a legalitás határán mozog. A bolgár alkotmány ugyanis tiltja a vallási vagy etnikai alapon történő pártalapítást. Több bolgár képviselő beadványára az ügy az alkotmánybíróság elé kerül. Ennek ellenére az 1991. október 13-i általános választásokon a Mozgalom ismét megszerezte a mandátumok 7,55%-át (24 képviselő). Nyilatkozatuk szerint a „mérleg nyelvének” szerepét kívánják betölteni. A mandátumok további megoszlásának ismeretében (DESZ: 110, BSZP: 106 mandátum) érthető a kiegyensúlyozó szerep vállalása. Az integrációs folyamat tetőpontjának látszik, hogy a Mozgalom a Jogokért s a Szabadságért a „mérleg nyelvének” szerepéből a kormányfő személyét eldöntő tényezővé vált. A megbukott Dimitrov-kormány helyébe lépő új kabinet megalakítására Ljuben Berov, a Mozgalom jelöltje kapott megbízást.

A tanulmány szerzője a bulgáriai törökök emancipációjának és integrációjának bemutatásával megpróbál egy lehetséges megoldást fölvázolni az etnikai feszültségek kezelésére.

Kocsis Gabriella

Varga Sándor (szerk.): Magyarok Szlovákiában. Adatok, dokumentumok, tanulmányok. Bratislava-Pozsony-Pressburg Nemzetiségi Dokumentációs Centrum 1993. 196.

A Varga Sándor által létrehozott, szlovákiai magyar kutatókra támaszkodó pozsonyi Nemzetiségi Dokumentációs Centrum első évkönyve három részből áll. Az Adatok című első rész az 1992. évi júniusi csehszlovákiai parlamenti választások szlovákiai eredményeit és a megválasztott magyar nemzetiségű képviselők névsorát, a szlovákiai kormányzati intézmények, illetve a szlovákiai magyar politikai, társadalmi, kulturális szervezetek címtárát, valamint a szlovákiai magyar sajtó szerkesztőségi adattárát tartalmazza.

A dokumentumokat közreadó második részben az időközben történelmi dokumentummá vált 1968. évi csehszlovákiai nemzetiségi alkotmánytörvényt, a Szlovák Nemzeti Tanács 1990. október 25-i nyelvtörvényét, a prágai szövetségi parlament által szentesített Alapvető Jogok és Szabadságjogok Chartájának nemzetiségi részeit, a Szlovák Köztársaság 1992. szeptember 1-jén elfogadott alkotmányát, az európai kereszténydemokrata pártok szövetségének a nemzeti kisebbségekről 1991. november 2-án elfogadott nyilatkozatát, végül a Szlovák Nemzeti Tanács és a szlovák kormány szlovákiai zsidók deportálásával kapcsolatban elfogadott nyilatkozatát olvashatjuk. Közülük a nyelvtörvény szövegét magyarul, szlovákul és angolul, a kereszténydemokraták nyilatkozatát magyarul és németül, a legutolsó dokumentumot pedig magyar és szlovák nyelven egyaránt közli az évkönyv.

A kisebbségi tárgyú tanulmányokat közreadó harmadik részben Gyönyör József két tanulmányára szeretnénk felhívni a figyelmet. Az elsőben a csehszlovákiai nemzetiségi jogok 1948-1989 közti alakulását mutatja be. A szerző a csehszlovákiai alkotmányok,

nemzetiségi törvények által kilátásba helyzeti, de belső kormányzati rendeletekkel leszűkített kisebbségi (főként nyelvhasználati) jogok forrásait sorolja fel a tőle megszokott tárgyyszerűséggel. A másik tanulmány a mindmáig sok gondot okozó, különböző értelmezésekre módot nyújtó szlovákiai nyelvtörvény ellentmondásait és diszkriminatív rendelkezéseit elemzi.

Kiss Katalin

Juhász Gyula (1930-1993)

Akik írásaival, itt-ott feltűnő (az utóbbi időben ritkuló) nyilatkozataival találkoztak csupán, nem nagyon sejtették micsoda munkabírással, feladatvállaló energiákkal s mindemellett tudományos igényességgel megáldott ember volt. Számos tudományos és közéleti tisztsége, száznál is több tudományos publikációja mellett az Országos Széchényi Könyvtár igazgatójaként elindítója és megalapozója volt a Magyarságkutató Intézetnek, mely 1986-ban kezdte meg tevékenységét. A magyarságkutatásnak ezzel nemcsak infrastrukturális lehetőséget teremtett, hanem átvitt értelemben megalapozta a legújabbkori magyarság- és kisebbségkutatásnak mint tudományos műfajnak az újraindulását is.

Hagyományt tudott teremteni a magyar tudományos kutatás történelmi fehér foltokat feltáró gyakorlatában. A magyar történettudomány mulasztásainak egy része épp a magyar kisebbségek történelmének, jelenlegi helyzetének feltáratlanságából adódott.

Az intézet vezetésére szóló felkérés - sejteni lehetett-tulajdonképp váratlanul érte Juhász Gyulát. Nemegyszer célzott rá, hogy az intézet létrejötte az akkori viszonyok közt felülről jövő kezdeményezés eredménye, mégis nagy lelkesedéssel látott hozzá a tudományos munka megszervezéséhez. Nagyrészt neki köszönhető, hogy az intézet működésének néhány éve alatt nem maradt meg a „felülről” jövő kívánalmak kielégítésével feladatát „letudó” hivatalnak, hanem saját kutatói és anyaggyűjtő munkával, önálló arcélt kialakítva, viszonylag rövid idő alatt saját útjára tudott találni. A professzor úr történészi munkásságából közismert igényességgel és határozott követelményrendszer felállításával irányította a kis intézet életét. Mindezt úgy tudta tenni, hogy közben a legnagyobb szabadságot biztosította a munkatársaivá fogadott kollégák számára.

Történelemtudósi munkásságát legtalálébban egyik közleménye címével lehetne tömören jellemezni: „Tisztességesen szembenézni történelmünkkel.” (Képes 7 1989, 15.) E programként is értelmezhető mondat jegyében foglalkozott a magyar történelem súlyos, sorsfordító eseményei közül a magyarság 20. századi nagy kérdéseivel. Ezek közt leginkább a második világháború s az azt megelőző időszak magyarságának nemzetközi helyzetével, a békekötésekkel, a magyar-német, a magyar-brit viszony alakulásával, a zsidókérdéssel, a két világháború közti magyarságpolitika világával s ezzel összefüggésben a magyar eszmetörténet, a magyarságtudomány és az ehhez tartozó nemzettudatvizsgálat máig aktuális fejezeteivel. Ez a tudósi munkásság, melyet áttekinteni és értékelni az utókor számára nem lesz könnyű feladat, az *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939-1944.* és a *Magyarország külpolitikája 1919-1945.* című műben érte el szellemi alkotóképességének csúcsát. E munkák azóta már több kiadást is megélve

egy egész történész-nemzedék számára jelentettek a korábbi szemantikusan történelemfelfogás helyett példaadóan új történeti-elemzői megközelítésre mintát. Emiatt vált közkedvelté az egyetemi hallgatók körében.

Juhász Gyula ezzel a tudósi erkölcsből fakadó felelősséggel vezette a Magyarországi Kutató Intézetet, noha kezdettől fogva tudta, hogy sem ő, sem az általa irányított munkaközösség nem zárkozhat a tudomány fellegvárába a mindennapok kínzó kérdései elől. (Gondoljunk csak bele, hogy épp az alapozás időszakában zajlott Pozsonyban többek közt a Jogvédő Bizottság tevékenysége s vele párhuzamosan a Duray Miklós és munkatársai, barátai elleni rendőrségi hajszák, kibontakozóban volt a romániai falurombolás, a kárpátaljai magyarság karanténszerű elzártsága szintén javában tartott stb.)

Juhász Gyula naprakészen követte nyomon ezeket az eseményeket, melyek megoldásához a maga részéről annyival járult hozzá, hogy egyrészt támogatta a hatékony információcsere működésének megindulását, másrészt biztosította annak lehetőségét, hogy a határokon túl élő magyar kutatók, történészek vagy érdeklődők részesedhessenek az intézet megbízói szerződésekkel biztosított támogatásából. A kisebbségi magyar származású kutatók (köztük nem egy későbbi jelentős politikai személyiség is) közül igen sokan végezheték munkájukat épp a Magyarországi Kutató Intézet segítségével. Egyetlenegy támogatási kérelemre, javaslatra sem mondott nemet, sőt ő javasolta, hogy a támogatottak védelmében az álneveket használják. Érdekes emlékezetbe idézni, hogy az ilyen jellegű támogatások ügye akkor nemcsak a szomszéd országokban, de gyakran a magyar politikai gyakorlatban is „bűnös” dolognak számított. Így járult hozzá az intézet a kisebbségi magyar tudományosság feltételeinek megteremtéséhez.

A Magyarországi Kutató Intézet átszervezése váratlanul érte őt. Az alapozás, a hagyományteremtés érdemei azonban nem szakíthatók el személyétől. Szűkebb munkatársi köre 60. születésnapján *Varietas Historiae* címmel emlékkönyvet adott ki a professzor úr tiszteletére. Némi elégtételt szolgáltatott ez a kötet sok esetben önmagát sem kímélő munkájáért.

A kisebbségi magyar tudományos élet bármely területén tevékenykedő magyarok tudják, mit jelentett munkásságukban az egykori Magyarországi Kutató Intézet és vezetőjének támogató segítsége, ezen oknál fogva megőrzik Juhász Gyula emlékét.

Molnár Imre